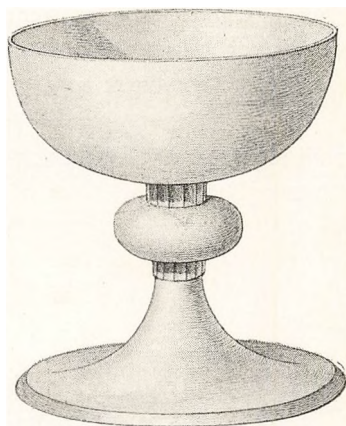

Absalons Testamenter.

Af Professor, Dr. phil. Vilh. Andersen.

Om Absalons Personlighed er der to samtidige Vidnesbyrd: hans Testamente og Saksens Danmarkshistorie. Hvis *Absalons Testamente* var skrevet af ham selv, maatte man tilstaa ham den Ros, som Per Degn giver „Saxo Grammatica“, at han har bødet meget paa det latinske Sprog med danske Ord. En foret Kappe kaldes i Testamentet *cappa forata* og en blakket Hest *equus blaccatus*. Men lige saa anskueligt som Sproget er Indholdet af dette Dokument. Da den forede Kappe siges at hænge i Borgen i Havn (København), kan man forestille sig Absalon i den paa en Baadfart over Sundet. Og da den i Testamentet har flere Sidestykker, ogsaa til Hjemmebrug, f. Eks. „den graa Krave, som Absalon plejede at bære i Julen“, kan man slutte, at Erkebispens, der i sin føre Alder saa ofte havde „ligget ude“ paa Vandene til Rigets Forsvar, med Aarene var blevet noget kuldkær. Han har maaske haft Brug for

det Husraad mod Gigten, ventelig fra hans Moder, Fru Inges Apotek, som han en Gang gav den gamle Erkebiskop Eskil, at han skulde tage en varm Mursten med sig i Sengen om Natten. Da ogsaa den blakkede Hest har flere Kammerater i Testamentet, især en sort, som Absalon havde i Sorø, og som Klosteret skulde arve, vilde en Maler ikke savne Motiver fra Absalons egen Mund til et Billede af ham, der kunde udfylde Indtrykket af Vilh. Bissens Statuer. Af Absalons Vaaben nævner Testamentet kun hans Brynjer, som han giver sin Søstersøn Alexander, Helten fra de sidste Vendertog. Men Øksen, han har i Haanden paa Rytterstatuen ved Højbro, omtales af Sakse. Den har vist aldrig slaaet nogen Mand for Panden; han brugte den i sine Fritimer til at fælde Træer med. Det samme gjorde Monrad efter 1864 paa New Zealand, dog med andre Tanker, medens Gladstone (og J. C. Christensen) i deres Fritid nøjedes med at hugge Brænde. Manden selv var høj af Vækst. Hans Skelet maaler ligesom Valdemarernes nogle Tommer over tre Alen; en Fingerring, der laa i Graven, vidner ved sin Vidde om en kraftig Haand. Den laa i en Kalk af Sølv. Efter Testamentet ejede Absalon over en Snes Sølvskaale og endnu flere Guldringe, de fleste med Ædelstene. To Skaale „fra Afguds-Templerne paa Rygen“ gav han Fru Margrete, vistnok Enken efter den Frænde Esbern Mule, sammen med hvem han efter Runestenens Vidnedsbyrd byggede den kønne lille Aasum Kirke med det svære Taarn i Skaane — en Teglmester og en Stenhugger er betænkt i Testamentet. Hun har vel set ham til gode i hans Alderdom. Hun og den anden Fru Margrete, hans egen Frænke, der blev myrdet af sin Mand, men helligviet af Absalon, er de eneste Kvinder, man ved af i hans Liv uden Elskov. En af de skønneste Skaale fik hans ældre Broder Esbern Snare tillige med Fædrenegaarden Fjenneslev og dertil „den Tumling, hvoraf deres Fader Asser Rig var vant at tage Drikke“. Deraf ser man Kærligheden i hans Liv: Hjemmet og Mindet. Sin Klerk Sakse eftergiver Absalon halvtredie Mark Sølv, men de to Bøger, Erkebispens har laant ham, skal han give tilbage til Sorø Kloster.

Og dermed gaar vi fra Absalons personlige Testamente over til hans historiske Testamente, nemlig den *Danmarkshistorie*,

som Sakse skrev efter hans Tilskyndelse i et andet Latin end Testamentets. Saksess Sprog er rigtigt Latin, men det er især farvet af Stilen hos to romerske Historieskrivere fra den efterklassiske Tid. Justinus og Valerius Maximus. Eksemplarer af dem ejedes af Sorø Kloster med Paaskriften „Egenhændig givne af Absalon“. Det er vel altsaa dem, der i Testamentet nævnes som laante til Sakse.

Et lille Træk røber den nære Forbindelse mellem Saksess Danmarkshistorie og Absalons Personlighed. Saksess Stil har mange Blomster: Yndlingsord og Yndlingsvendinger, men hans kæreste Ord er Ordet „statelig“ eller „storladen“ (*speciosus*). Det er ikke som saa mange andre afskrevet efter hans latinske Forbilleder, men formet efter hans Indtryk af Absalon. Det stemmer med Vidnesbyrdene fra Absalons Grav og fra hans Testamente, med hans Skikkelse og Klæder, Vaaben, Heste, Smykker og Klenodier, med hans Vaner — Sakse fortæller, at han tog Bad paa Borgen i Havn „for større Renligheds Skyld“ — og med de synlige Mindesmærker om hans Smag: de store, jævnlige dobbelte Taarne paa hans pyntelige Teglstenskirker. Om ham selv bruger Sakse ikke Ordet, som rimeligt er, da den Del af Danmarkshistorien, hvori Absalon er Helten, er skrevet paa Grundlag af Absalons egne Meddelelser (*referente Absalone*). Derimod kan der af Saksess Historie udtages en Del Optrin, Ytringer og Tanker, hvori Absalons storladne Karakter viser sig.

Nogle af Optrinene er dramatiske. Saaledes Fortællingen om Svends Overfald paa Knud og Valdemar ved Gæstebudet i Roskilde, hvor Absalon griber den døende Knud i sine Arme i den Tro, at det er Valdemar. Herover har Bournonville digtet en Ballet. Helt lyrisk er den festlige Skildring af den afgørende Sejr Pinsedag 1184 over Hertug Bugislav af Pommern, der ender Venderkrigene og dermed alle de samtidige Danmarks-historier: Saksess, Svend Aggersens og den islandske Knyttlingasaga. Den indvarsles som flere andre Kampe med en lykkelig Drøm af Absalon den foregaaende Nat og aabnes, i Lighed med Saksess Fortælling om Absalons første Venderkamp, med, at Gudstjenesten afbrydes for at tjene Gud paa en anden Maade. Af selve Kampskildringen klinger næppe

tilfældigt de digteriske Træk igen i Ewalds „Kong Christian“. Absalon holdes tilbage til det rette Øjeblik, ligesom Niels Juel bier til „nu er det Tid“. Da letter Taagen, og „Glimtet af Absalon blander Venderne“, der springer i Vandet af Rædsel for hans Vaaben ligesom Svenskerne for et „Glimt af Wessel“ gennem Nordhavets Sky. Men i andre Optrin ser man Absalons Udtryk og hører hans Røst. Saaledes under Eventyret i Stettiner Haff i Sommeren 1170 efter Kirkefesten i Ringsted, da Flaaden ikke kunde slippe af Grunden i det østlige Udløb (Diewenow), og Fjenden spærrede Tilbagetoget. Da begyndte Jyderne at knurre over, at Kongen ikke mere fulgte gæve Mænds Raad, men galne Svendes; hvortil Absalon, uden at tortrække en Mine, svarede, at de skulde passe paa, at de ikke sagde mere i Dag, end de kunde svare til i Morgen. Siden, under Skibsraadet, da en af Høvdingerne bad Kongen lade „den Dreng“, der havde bragt dem ind i Klemmen, føre dem ud af den igen, fremsatte han med faa Ord sin Plan til at sprænge Spærringen, og da man grinende spurgte ham, om han maaske selv vilde gaa i Spidsen for det Stykke Arbejde, svarede han: Ja, og Daaden skulde ikke blive svagere end Raadet (*Volo, ne fortius dixisse videar quam fecisse*). Saa brød han med Esbern Snare og sine sjællandske Frænder gennem de pommerske Skibe, og da han havde gjort det, siger Sakse, var han lige saa døv for Mængdens Ros som før for dens Haan. Optrinet indeholder alle Træk af Sakses Absalon-Billede: den rolige Holdning modsat den nervøse Konges skiftende — Sakse siger: bølgende — Stemning, det raske sjællandske Initiativ modsat den sejge jyske Kritik, Ligeegyldigheden overfor Mængdens Meninger.

Som her kan man ofte bag Sakses Latin høre Absalons Mæle. Naar man forkorter Latinen, kommer Dansken frem. Da „de Gamle“ har faaet Valdemar til at opgive det første Vendertog for ikke at sætte det hele friske Mandskab paa Spil, og Absalon spotvis raader ham til at gøre Toget med Skrabet, da han i saa Fald vil have baade Sejr og Nederlag for en billig Penge, har ogsaa Latinen det danske Sprogs folkelige Fynd. Men da Absalon fortalte Sakse om Rygboen Dombars Fredstilbud efter Toget i 1160, har han vistnok kun

gengivet Meningen af hans Tale om den Gavn, Venderne har gjort Danskerne ved at gøre dem enige, med det danske Ordssprog „Ulv gør Svin saatte“, som Sakse andetsteds kender, men her udtværer i en Række latinske Sentenser. I alt Fald udtaler Ordsproget ikke bare Rygboens, men Absalons Mening om den historiske Situation, som han forefandt eller skabte.

Udover Absalons Ord og Handlinger viser hans Aand sig i hele Sakses Værk, ikke ene i den Del deraf, der handler om ham. Ligesom det var Absalon, der fik Sakse til at skrive ikke blot hans egne Erindringer, men hele Fædrelandets Historie, saaledes ser Sakse overalt Fortiden i Absalons Aand. Efter Sejren over Bugislav lader han Absalon sige, at han holdt det for det stateligste at nøjes med Æren og give Soldaterne Byttet. Men de samme Ord lægger han i Værkets Begyndelse i Munden paa Kong Skjold, og de Dyder, han tillægger ham: fysisk Styrke, moralsk Mod (*virtus*), Virkelyst (*industria*), Fædrelandskærlighed og fribaarent Sind (*liberalitas*), danner tilsammen det Ideal af en Helt, som han med sine egne Øjne har set Absalon gøre til Virkelighed. Gennem hele Bogen gaar en Række af Sentenser, der ikke som Absalons egne Ord er grebet ud af Handlingen, men formet efter ham som Forbilleder. Stundom genkender han endogsaa i Sagnene, dog uden at gøre opmærksom derpaa, Absalons historiske Stilling: som den kække Erik ved Siden af den ustadige Frode, Biskop Vilhelm ved Siden af Kong Svend. Som her gaar hans Helte aldrig med Strømmen, men mod den. Det er tankevekkende, at Absalons Stilling overfor Valdemar I minder om Bismarcks overfor Wilhelm I; en Gang bruger han for at faa Angrebet i Gang igen samme List som Bismarck med Emserdepechen; han fik Tolken til at „forkorte“ Vendernes Fredsvilkaar i sin Oversættelse.

Mellem Sentenserne, der er talrigst i Sagnhistorien, gentages jævnlig den Sætning, at man bør dæmpe Grumhed med Mildhed, men der tilføjes, at den første stundom er nødvendig. For Sakse er Absalon, som han straks siger, fuldt saa vel Viking (*pirata*) som Biskop, ligesom Knytlingasaga kalder ham den ypperste Hærmand i Norden. Ham selv skyldes vistnok

den vilde Poesi i Omtalen af Hærjingen ved Gützkow paa et af de sidste Vendertog: at Svalerne maatte bygge Rede paa de danske Skibe og tage mod Husly af Fjenden. Absalon har ikke baaret Øksen forgæves. For hans Landsmænd var den et Tegn paa hans Drivkraft. Sakse lader et Sted en vendisk Fyrste (Henrik Godskalksen) sammenligne Danskerne under Kong Niels med en Hest, der lader sig ride til Vands, fordi den ikke kender sine Kræfter. Den Hest vilde Absalon være en Driver. Han er slet ikke nogen Type paa Danskhed, han var en Tugtemester dertil. Sakse ved selv, at han i denne Niels har givet et Billede af den sejge og sløje Danskhed, der var Absalons Modstand. Knud Lavards Tale derimod, som han holder, først anstrengt, sukkende og svedende, siden rank, støttet til Sværdet, statelig som en Ordets Riddersmand, er et Udtryk for Hvideslægtens Aand, maaske en Prøve paa Absalons egen Veltalenhed. Paa et lavere Stade kommer denne „Niels Hest“ igen i den „Niels Stud“ (*Nicolaus Bos*), som paa et Norgestog ikke kunde forstaa, at fornuftige Folk vilde forlade deres skønne Fødestavn for at flakke om i Ødemarker, og som Absalon vilde have Kongen til at lukke Munden paa, saaledes som Valdemar kort derefter virkelig lod nogle hjemsyge Jyder tampe, dyppe i Vandet og tampe varme igen.

Det har derfor sin egen Betydning, naar Sakse paa det samme Sted kalder Absalon ikke blot Biskop og Viking, men Fædrelandets Fader. Det var en Fader, som ikke sparede Riset. Han tvang som Viking alle Danskere til at tage Del i det fælles Riges Værn, ligesom han siden som Ærkebiskop vilde tvinge Skaaningerne til at give Tiende til Bispestolen. Historien om Venderkrigene, der hos Sakse ender med Østersøkystens Underkastelse fra Holsten til Pommern, begynder med, at Absalon og Valdemar ved Kongens Sygdom ligesom ved en Gudsdom nødes til at opgive et Straffetog mod Falstringerne. Krigen blev ført igennem ved, at Absalon med sin udholdende Energi — *industria* og *pertinacia* i Sakses Dydsliste — tvang alle sine Landsmænd til at sætte private Hensyn til Side for en fælles Sag. Udtrykket: *publica privatis antepondere* er Sakses kæreste Sentens. Det er efter ham, med et Statsmandsord fra Nutiden, Absalons „eneste Tale“. Efter Sakse var det ikke Kongen, men Absalon, som havde „Kongstanken“.

Absalon var Sjællænder og holdt sig helst til sine egne. Det kunde alle forstaa: han maatte opleve, at der blev kastet Sten efter ham baade af Jyder og Skaaninger, de sidste havde i den forrige Ærkebiskop Eskild, som var af jydske Slægt, set en af deres egne, men i Absalon saa de kun en fremmed Stormand. Han var af Hvidernes Æt, hvis storladne Træk mulig genfindes i en Gren af Familien Bang, efter Grundtvigs Tro i hans Slægt. I Hjemmet voksede han op i Mindet om og til Arven efter Farfaderen Skjalm Hvide, Fører mod Venderne og Høvding over Sjælland. Hans Fortidssans vakttes ved Egnens mange Sagn og Minder; fremefter pegede efter Knud Hertugs Drab Fostbroderskabet med hans Søn Valdemar. I Paris, hvor han studerede som den første Dansker, fik han Verdensaand ved Siden af Hjemstavnsfølelsen. Maaske fik han Indtryk af fransk Kunst; et Relief paa Genevieve Kirken forestiller Samson, der frier en Vædder af en Løves Klør, det er gentaget paa Nordportalen af Domkirken i Lund; Billedet kan have givet religiøs Spændkraft til Ynglingens Drøm om Fædrelandets Frelse. Vistnok fik han et Indtryk af Frankrigs Politik, Samarbejdet mellem Kongedømme og Præsteskab, og fandt maaske sit Ideal i denne Politik ypperste Forkæmper, Abbed Suger af St. Denis, der hævdede Aanden fra Karl den Stores Tid, ligesom Absalon drømte Drømmen fra Knud den Rige. Og uden Tvivl lærte han i Paris af den skolastiske Filosofi den Kunst, der var Barbarerne fremmed, at forme Begreber og behandle dem som Realiteter. Der stredes i Paris mellem „Realister“, for hvem Begreberne var Virkelighed, altsaa Idealister i Nutidens Sprog, og „Nominalister“, for hvem de var Navne. Absalon var en politisk „Realist“. Fædrelandet var ham en Realitet. Dets Navn lærte han af de latinske Historikere, af hvilke de to, hvis Værker han ejede, og som Sakse har brugt, var de bedst kendte ved Højskolen. Men af Romerne lærte han ogsaa at opfatte Fædrelandet som en Idé, jævnsides med Kirken. Det var Middelalderens to Sværd, men Absalon førte dem begge. De er det almene, det *publicum*, for hvis Skyld man maa lære at sætte det særlige eller private til Side. Imod Kirken og Latinen er Folketroen og Modersmaalet en privat Sag, for Fædrelandets Idé maa de

enkelte Landsdele, de enkelte Stænder opgive deres Særkrav og Særfølelse. Ikke blot Skaaningerne, men Venderne skulde neje sig for „det almene“. Da Byen Garz havde overgivet sig, gik Absalon med sit Følge uden Frygt frem ad Mosestien mellem de fjendtlige Krigsmænd, der havde stillet sig i to Rækker med Spydsoddene stukket i Jorden, og udenfor Vol-den kastede Bymændene sig næsegrus for ham. For, siger Sakse, han kom ikke som Talsmand for en særlig Sag, men som Bringer af den almene Fred. Og om hans Kirkebygning sammesteds hedder det kort derefter, at han lærte Hedningerne „at ombytte en privat Overtros Skur med Boliger for „den almene Religion“.“

For Sakse er der ingen Modsigelse i, at den sjællandske Lokalpatriot og Familiepolitiker tillige er Fædrelandets Fader. For at gennemføre sit første Princip: *publica privatis antepondere* maa Absalon ret jævnlig slaa af paa det andet: *sævitiā clementia temperare*. Til Mildhed kendte han ikke, da han paatvang Skaaningerne Tienden og derved forvandlede den kirkelige Strid til et socialt Oprør, eller da han besvarede Bugislavs Bøn om Fred med at lade Egnen hærge, for at han ikke skulde glemme, hvad han bad om.

I Absalons Testamente er der Spor af Mildhed: Eftergivelse af Gæld for hans Sjæls Skyld eller til Bedste for de Fattige, Frigivelse af Kvinder og Børn, af Kristen Kok og Eskil Badsvend. De var nok ikke alle, som der siges om Kokken, dømt til Trældom med Uret.

I Saksens Danmarkshistorie er der et Optrin, hvor man tror at se et Smil paa det ellers ubevægelige Ansigt. Under Forberedelsen til et Vintertogt kommer han ridende fra Roskilde ind mellem en Flok sjællandske Bønder, der ager Forsynninger til Flaaden i et saa farligt Føre, at de maa læsse Ladingen paa Hestene og drive dem frem. Han standser Hestene og siger, at de nok maa hænge i for Fædrelandet, hvortil de svarer, at det var værre at trække Aarerne paa Sørøvernes Skibe. Det Udtryk, Sakse lader Absalon bruge: *dura pro patria perpeti*, lyder nu som en Frase. Men det var den Gang ganske friskt. Han har sagt „Fæderneland“, eller „Fædernejord“, det vil sige det Land, den Jord, som udgør

ens „Fæderne“, Arven fra ens Fader. Han er gaaet ud fra det nærmeste, det særlige, men han har givet det en almen Betydning. Som Herremand tilhører han Sorø; Tvillingetaarnet i Fjenneslev og Klosteret i Sorø er hans Mindesmærker over hans Slægt, som han brugte som Hjælpere imod Fremmede og mellem sine egne. Som Kirkemand hører han til Roskilde, som han ikke vilde slippe for Lund, og hvorfra han paa sin grundige Maade „visiterede“ mellem Venderne. Som Krigsmand hører han København til. Historien tog ham paa Ordet og gjorde Vendertogternes Øresunds-Havn til Rigets Hovedstad. For som Dansk tilhører han hele Danmark. Han forstod Ideen om Fædrelandet og virkeliggjorde den, baade politisk og poetisk. Han fandt for sig stridende Landsdele, der efter Datidens Dom kun var stærke i at kæmpe mod hinanden, og han efterlod sig et Rige omkring Østersøen, rundet om Sjælland som Midtpunkt. Ogsaa her slog Historien, Nemesis igen ligesom paa Bismarcks Rige: ved at rydde Venderne Læbælte banede han Vej for Tyskerne. Men han gav det private Danmark Del i den almene Historie og lærte Danskerne, at det var bedre at døje ondt for Fædrelandet end lade sig svinebinde af dets Fjender. Og han indgød den Fædrelandets Poesi, hvori han var blevet indviet i sit Hjem, i sin Skriver Sakse, „den ringeste af hans Ledsagere“, fra hvem den igen har forplantet sig til to af den danske Aands største Blomstringstider: under Frederik d. II. med A. S. Vedel og under Frederik d. VI. med Oehlenschläger og Grundtvig. Den sjællandske Biskop og Viking er virkelig som Sakse ved hans første Fremtræden kalder ham: Fædrelandets Fader. Han er Fader til Fædrelandet; han skabte baade Tanken og Tingen. Derfor mindes han i Ottehundredaaret for sin Fødsel paa sine Virkesteder: i Sorø, i København, og nu i Roskilde, i Midtpunktet af hans Rige.

